



SAMMANFATTNING AV

FOKUS 14

Ungas fritid och organisering

INNEHÅLL

- 3** Politiska mål och uppdragets genomförande
- 4** Initiativ för analys, uppföljning och utvärdering
- 5** Ungas aktiviteter och organisering
- 6** Fördjupningsstudier
- 12** Lokala villkor för ungas fritid och organisering
- 14** Fallstudier i tre kommuner
- 15** Initiativ för att öka ungas möjligheter på fritiden
- 17** Europeiska perspektiv på ungdomsarbete
- 18** Diskussion och förslag

Sammanfattning

Politiska mål och uppdragets genomförande

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har på regeringens uppdrag genomfört en tematisk analys av ungas fritid och organisering. I uppdraget ingår att lägga förslag inom identifierade utvecklingsområden.

Ungas fritid och organisering berörs av en rad nationella politikområden som idrotts-, kultur- och folkbildningspolitiken, men även av barnrättspolitik, politiken för det civila samhället, funktionshinderspolitik, jämställdhetspolitik, folkhälso- och socialpolitik. Det finns tydliga beröringspunkter mellan dessa, bland annat att målen ska gälla *alla* som berörs av politiken och att lika möjligheter ska förverkligas i olika avseenden.

Med ungas fritid menar vi den tid som ligger utanför skola och arbete. De många nationella politikområden som berör detta område visar tydligt det värde den fria tidens aktiviteter har för unga själva och för samhället.

Analysen är gjord med utgångspunkt i ungdomspolitikerna och ska gälla unga kvinnors och ungas fritid och organisering med fokus på möjligheter till organiserade fritidsaktiviteter och egen organisering på lokal nivå. Vi har särskilt fokuserat på lokala villkor och det arbete som genomförs av kommuner och föreningsliv och fördjupar oss i möjligheter och hinder. Analysen belyser särskilt situationen för unga kvinnor och unga män, homo- och bisexuella unga, unga transpersoner, unga med funktionsnedsättning, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta områden.

Målet för den nationella ungdomspolitikerna är sedan mitten av 2014 att *alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen*. De gamla målen är att *alla ungdomar ska ha verklig tillgång till välfärd och att alla ungdomar ska ha verklig tillgång till inflytande*. Enligt den nya politiken bör alla statliga beslut och insatser som rör unga mellan 13 och 25 år ha ett ungdomsperspektiv som innebär att unga bör

- betraktas som en mångfald individer
- stödjas att bli självständiga
- ha möjlighet att vara delaktiga och ha inflytande.

(prop. 2013/14:191)

För att beskriva ungas erfarenheter används våra nationella undersökningar från 2012 och 2013 samt Luppundersökningen från 39 kommuner 2012 och 2013. För att beskriva kommunernas arbete har vi även bitt alla kommuner att besvara en enkät. Utifrån våra fallstudier i Lycksele, Landskrona och Stockholm ger vi en fördjupad bild av lokala möjligheter och utmaningar. Vi har besökt fritidsverksamheter och intervjuat kommunpolitiker, tjänstemän, ledare för ungas fritid samt ett trettiotal unga. Kunskapen fördjupas i särskilda studier som på uppdrag av oss har tagits fram av ett antal forskare.

Vi ger också en beskrivning av nationella och lokala initiativ för att utveckla analyser, uppföljningar och utvärderingar och har sammanställt erfarenheter från pågående och avslutade statliga initiativ inom området under de senaste tio åren. För att ge perspektiv på den svenska situationen ges också en beskrivning av ungdomsarbete i Europa.

Initiativ för analys, uppföljning och utvärdering

För att beskriva analys, uppföljning och utvärdering inom de olika politikområdena har vi fokuserat på kunskap och data som tas fram regelbundet samt kompletterat med nationella och lokala initiativ.

Under de senaste åren har det vuxit fram *statliga indikator- och uppföljningssystem* inom en rad politikområden. Vi ser dock att det finns få indikatorer som berör ungas organisering och aktiviteter på fritiden. Det finns ett behov av att utveckla nya indikatorer för att bättre kunna spegla ungas situation och följa utvecklingen över tid.

De *statliga indikatorsystemen* innehåller i begränsad utsträckning statistik som är nedbrytbar på kommunal nivå, även om ett utvecklingsarbete pågår. Samtidigt finns flera *studier och nyckeltal som kommuner använder sig av för att studera ungas situation och verksamheter, där det finns möjligheter till kommunala jämförelser*.

För att jämföra ungas erfarenheter finns flera enkätundersökningar där det även går att följa förändringar över tid. Sedan 2003 har 160 kommuner, och vissa stadsdelar och regioner, genomfört enkäten Lupp. Forskningsprojektet Ung livsstil har funnits sedan 1984 och har genomfört enkätundersökningar riktade till barn och unga upprepade gånger i ett tiotal kommuner.

I *Kommun- och landstingsdatabasen (Kolada)* finns flera nyckeltal för kostnader och deltagande i kultur- och fritidsaktiviteter på kommunal nivå. Sveriges Kommuner och Landsting har också gjort en översyn av kommunalt nedbrytbar statistik inom områdena kultur och fritid, samt genomför regelbundet studier av anläggningar inom kultur, idrott och fritid. Tidigare erfarenheter visar på flera utmaningar i att göra jämförelser mellan kommuner. Verksamheter

och aktiviteter definieras och organiseras på olika sätt och det finns olika redovisningsprinciper.

Utifrån genomgången ser vi några utvecklingsområden:

- *Det saknas en nationell helhetsbild av ungas fritid där olika delar av fritiden finns belysta och även kan kopplas samman med övriga delar av livet.* De nationella enkätundersökningar som genomförs möjliggör allt mindre av sådana analyser på grund av allt färre frågor. Den övriga kunskap som finns är spridd mellan olika politikområden och verksamheter. Den nationella uppföljningen är som mest utbyggd kring föreningsidrotten. Kunskapen om musik- och kulturskolor, folkbibliotek, studieförbund, barn- och ungdomsorganisationer och ungas mötesplatser finns hos olika aktörer.
- *Det saknas nationell statistik över ungas öppna mötesplatser och delvis över landets musik- och kulturskolor.* Det finns flera olika aktörer som utvecklar kunskap kring ungas öppna mötesplatser, men det saknas grundläggande data på nationell nivå inom området. Sveriges Musik- och Kulturskoleråd (SMoK) tar fram statistik inom sitt område, men mer kan göras för att underlätta analys och uppföljning inom området.
- *Det görs ingen regelbunden uppföljning av ungdomsorganisationernas villkor.*
- *Det finns begränsningar i möjligheten att spegla mångfalden bland unga.* Oftast finns könsuppdelad statistik för indikatorer, verksamhetsstatistik och enkäter. Vi möter dock i många fall svårigheter redan i att urskilja ungdomsgruppen 13–25 år. Mer sällan finns kunskap utifrån andra indelningsgrunder som socioekonomi, födelseland, ny-anlända, funktionsnedsättning, boendeområde respektive homo- och bisexuella samt transpersoner.

Ungas aktiviteter och organisering

De nationella enkäter som genomförts till unga visar dels på fritidens betydelse, dels på betydande skillnader mellan olika delar av ungdomsgruppen.

- Fritiden har stor betydelse för unga i åldern 16–29 år, där var sjätte uppger att fritiden är det som ger livet mest mening (2013).
- Hälften av unga i åldern 16–29 år tycker att de har lagom mycket fritid. Det är vanligare bland tjejer än bland killar att uppge att de har för lite fritid (2013).
- Det är vanligare i vissa delar av ungdomsgruppen, 16–25 år, att ha avstått från att besöka en fritidsverksamhet på grund av rädsla för att bli dåligt bemött. Detta uppger 17 procent av tjejerna och 12 procent av killarna. Andelarna är särskilt höga bland unga med funktionsnedsättning (29 procent) och bland unga som inte identifierar sig som heterosexuella (30 procent) (2012).
- Unga som inte identifierar sig som heterosexuella i åldern 16–25 år är i mindre grad aktiva inom föreningsidrotten (27 procent idrottar i förening minst varje vecka jämfört med 37 procent bland unga heterosexuella) (2012).
- En lägre andel unga i åldern 16–25 år med funktionsnedsättning idrottar eller motionerar i förening eller oorganiserat minst varje vecka (68 procent) jämfört med unga utan funktionsnedsättning (79 procent) (2012).

Luppsvar från 39 kommuner (2012–2013) visar på följande tendenser i de studerade kommunerna för unga i åldern 13–19 år:

- En stor andel unga (70 procent) tycker att det finns mycket att göra på fritiden. En något större andel tjejer än killar tycker dock att det finns för lite att göra på fritiden.
- Idrott intar en särställning bland ungas fritidsaktiviteter. Det är 80 procent av tjejer och killar i åldern 13–19 år som idrottar eller motionerar inom förening eller oorganiserat minst varje vecka. Tjejer ägnar sig i större utsträckning än killar åt kulturutövande.
- Nästan hälften är medlem i en idrottsförening.
- Hela 40 procent av unga i åldern 13–19 år är inte medlem i någon förening. Det är särskilt vanligt att inte vara medlem i någon förening alls bland utrikes födda, nyanlända och bland unga med funktionsnedsättning.
- Var åttonde avstår aktiviteter på grund av bristande ekonomi. En högre andel killar än tjejer är lågaktiva på sin fritid, och en högre andel killar med funktionsnedsättning är lågaktiva jämfört med killar utan funktionsnedsättning.
- Unga nyanlända tycker i större utsträckning än andra att de har för mycket fritid. Även unga med funktionsnedsättning tycker i större utsträckning än övriga grupper att de har för mycket fritid. Vi ser också att en större andel utrikes födda killar svarar att det finns för lite att göra på fritiden jämfört med inrikes födda killar. En lägre andel utrikes födda tjejer idrottar jämfört med inrikes födda tjejer, och det är också vanligare bland utrikes födda tjejer att vara inaktiva på sin fritid.

Fördjupningsstudier

I fem studier berättar vi om ungas föreningsliv, fritidsaktiviteter och organisering i socioekonomiskt utsatta områden samt om ungas aktiviteter på internet kopplat till frågorna i uppdraget. Här sammanfattar vi resultaten från studierna.

Fördjupning A – Segrar föreningslivet?

Ulf Blomdahl, Stig Elofsson, Magnus Åkesson och Linda Lengheden

På uppdrag av myndigheten har forskningsprojektet Ung Livsstil studerat hur ungas föreningsliv har förändrats de senaste 30 åren utifrån enkätsvar från 89 000 unga i årskurs 4–6 och 7–9 i grundskolan samt från gymnasieelever i elva kommuner från 1980-talet fram till idag. Där mönstren är likartade i samtliga kommuner ökar sannolikheten för att utvecklingen är densamma i övriga landet. Utifrån resultaten tecknas en bild av att föreningslivet befinner sig i en tillbakagångsfas:

- *Föreningslivet i Sverige når en allt mindre andel barn och unga i åldern 10–19 år, det gäller särskilt de äldre i åldersgruppen.*
- *Barn och unga är med i allt färre föreningar.*
- *Andelen barn och unga med förtroendeuppdrag har minskat under trettioårsperioden i samtliga kommuner.*
- *Idrottsrörelsen har historiskt sett stått för den största delen av ungas föreningsliv och tendensen tilltar.*

- *Unga, framförallt i gymnasiet, har sedan 1980-talet och framåt blivit allt sämre på att skilja på föreningar och kommersiella och kommunala verksamheter.*

- *Det finns få nya former av organisering eller aktiviteter i materialet under perioden 2008–2014. I några fall går det att notera att gymnasieelever uppger att de deltar i en aktions- eller kulturgrupp.*

Forskarna menar att förklaringen till ett minskat intresse för föreningsmedlemskap finns i allt fler konkurrerande aktiviteter. Andelen unga som säger sig vara mycket intresserade av att vara med i en förening har minskat. Individualisering och önskan om högre frihetsgrader i fritidsaktiviteter är förklaringar som lyfts. Även nätaktiviteterna tar en allt större plats i ungas liv. Det finns också tydliga tecken på att unga som börjar tidigt med en fritidsaktivitet också slutar tidigare på grund av att de tröttnar. De som slutar säger i allt större utsträckning att de vill pröva nya aktiviteter (med högre frihetsgrader) eller att de vill ta det lugnt.

Andelen unga med förtroendeuppdrag sjunker snabbare än andelen unga medlemmar i en förening. Möjliga förklaringar kan även här vara ökad individualisering, sökande av frihetsgrader och en allt otydligare skillnad mellan föreningsliv och kommersiellt drivna aktiviteter.

Fördjupning B **– Statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer**

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Staten ger bland annat stöd till föreningslivet inom ungdoms-, idrotts-, kultur- och folkbildningspolitiken. Syftet med statens stöd till barn- och ungdomsorganisationer är både att bidra till en meningsfull fritid och till demokratiskolning. När vi analyserar statsbidraget till barn- och ungdomsorganisationer och övriga statliga stöd mellan 1994 och 2014 ser vi att:

- *Barns och ungas aktivitet inom föreningslivet har sjunkit sedan 2004. Huvudsakligen genom minskad aktivitet bland unga i åldern 17–20 år (främst bland tjejer).*
- *De statliga bidragen till barn- och ungdomsorganisationer och till barn- och ungdomsidrotten fördubblades mellan slutet av 1990-talet och 2010, men har under de senaste åren legat på en fast nivå.*
- *Antalet barn- och ungdomsorganisationer med statsbidrag har ökat till rekordnivåer de två senaste åren (över 100 organisationer).*
- *Antalet bidragsgrundande medlemmar inom barn- och ungdomsorganisationerna har varierat kraftigt, men har legat på en hög nivå de senaste åren (över 630 000 medlemmar).*
- *Det finns en betydande kontinuitet bland de barn- och ungdomsorganisationer som får statliga bidrag.*
- *Exempel på nya organisationer och intresseområden de senaste tio åren ser vi främst genom att spelkulturen har vuxit sig starkare med allt fler medlemmar. Studentorganisationer får i allt högre grad stöd via statsbidraget sedan sloandet av kårobligatoriet. De organisationer som har tillkommit sedan 2004 har i flera fall funnits sedan tidigare eller är utbrytningar från befintliga organisationer. Genom sänkta krav på minsta antal medlemmar har ytterligare organisationer kunnat få stöd.*
- *Medlemsantalet ökar och minskar inom olika organisationstyper. Religiösa organisationer engagerade flest medlemmar i början av perioden, en plats som sedan 2010 har övertagits av hobbyorganisationer.*
- *Förändringar i regelverken har fått genomslag i bidragsfördelningen. Tidigare fanns ett krav på medlemsavgift för att räknas som bidragsgrundande medlem. Efter att det slopades 2004 ser vi större svängningar i medlemsantal inom organisationerna. Kraven för minsta antal medlemmar har sänkts och då har ytterligare organisationer tillkommit, exempelvis sådana som företräder personer med funktionsnedsättning.*
- *Barn- och ungdomsorganisationer står för ungefär en tredjedel av de projekt som fått stöd genom projektbidraget för att stödja ungas självständiga organisering och inflytande under 2011–2013.*
- *Bland unga i åldern 16–25 år som var aktiva i föreningslivet 2010 uppgav 20 procent att de ville ha mer inflytande i föreningen. Resterande del var nöjda eller ville inte påverka.*

Fördjupning C – Ungas livsstil i låg- och högstatusområden

Stig Elofsson, Ulf Blomdahl, Linda Lengheden och Magnus Åkesson

Forskningsprojektet Ung livsstil har genomfört en analys av ungas aktiviteter på fritiden i 20 bostadsområden med olika medelinkomst (i studien kallade *låg- och högstatusområden*). Undersökningen bygger på enkätsvar från högstadielever. Nästan hälften av de unga i lågstatusområdena kommer från familjer med små eller ganska små resurser jämfört med knappt 10 procent i högstatusområdena. I lågstatusområdena har nästan 60 procent utländsk bakgrund eller är födda utomlands, jämfört med 10 procent i högstatusområdena.

De fritidsaktiviteter som studeras har valts ut mot bakgrund av att de utgör en betydande del av kommunernas budget inom området. Studien visar på flera tydliga skillnader i ungas villkor på fritiden beroende på bostadsort. Det finns skillnader i hur väl olika verksamheter når ut till unga i olika bostadsområden. I lågstatusområdena skattas livskvaliteten lägre, deltagande i fysiska aktiviteter är lägre samtidigt som det är vanligare att äta onyttig mat. Vi ser också mer markerade könsskillnader i lågstatusområdena:

- *Det är mindre vanligt att vara med i en förening i lågstatusområden, särskilt bland tjejer. Det är dock vanligare bland tjejer i lågstatusområden att ha uppdrag i föreningars styrelser jämfört med bland tjejer i högstatusområden.*
- *Det är mindre vanligt att delta i musik- och kulturskolan i lågstatusområden.*
- *Det är vanligare att besöka en fritidsgård eller ett bibliotek i lågstatusområden.*



foto: Mikael Svensson

- *I lågstatusområdena är det vanligare att äldre delta i en förening eller en kulturskola – aktiviteter med angivna tider och tydliga krav på deltagande som ofta är avgiftsbelagda.*

- Skillnaderna i aktivitetsnivå mellan områdena minskar om *fritidsgårdar, bibliotek och simhallar* också räknas med – aktiviteter med större möjligheter att komma och gå som man vill och ofta mindre styrd och förplanerad verksamhet, och sällan avgiftsbelagda.

- Utomstående från samtliga fem nämnda verksamheter är 49 procent av tjejerna och 42 procent av killarna i lågstatusområden, jämfört med 31 och 33 procent i högstatusområdena, oavsett social bakgrund.

- *Det lägre deltagandet i lågstatusområdena beror inte på lägre intresse för att delta.*

- *Det är något vanligare bland unga i lågstatusområdena att vilja att kommunen satsar på fritidsgårdar. Unga i högstatusområden, och killar i lågstatusområden, vill i högre grad att kommunen satsar på idrott.*

Studien visar också på tydliga generella skillnader utifrån kön, socioekonomiska förutsättningar och födelse land:

- *Det är mindre vanligt bland tjejer än bland killar att trivas bra med sin fritidssituation.*

- *Det är betydligt vanligare att unga från familjer med begränsade materiella resurser, än att unga från familjer med bättre materiella resurser, vill delta i en idrottsförening eller i kulturskolan, men inte gör det.*

- *Det är vanligare att unga med utländsk bakgrund och utrikes födda, än att unga med svensk bakgrund och inrikes födda, vill delta i en idrottsförening eller i kulturskolan, men inte gör det.*

Fördjupning D

– Förortens organisationer och kampen för förnyelse

Lisa Kings

Sociologen Lisa Kings har analyserat nya former för ungas organisering i marginaliserade bostadsområden. Organisationerna kan ses som kritik av och en reaktion mot ekonomisk ojämlikhet som förtydligas genom boendesegregation och urban fattigdom som sammanfaller med etniska skiljelinjer. I artikeln analyseras organisationers framväxt i relation till det övriga civila samhället genom exemplen *Megafoonen* i Stockholm och *Hassela Ungdomsrörelse* i Malmö.

- Civilsamhällets relation till staten har förändrats under de senaste årtiondena genom nya relationer mellan stat, civilsamhälle och marknad med ett ökat fokus på vålgörenhet och en allmän professionalisering.

- Folkrörelsernas roll har förändrats och delar av civilsamhället går från idébärare till utförare. Den tidigare folkrörelsemodellen var uppbyggd kring ideellt arbete, icke-professionell inriktning, demokratiskt styrda organisationer och geografisk sammanlänkning mellan lokal, regional och nationell nivå.

- *Hassela Ungdomsrörelse* kan ses som en förnyelse av en etablerad organisation (Hassela Solidaritet), och ungdomsrörelsen ser fortfarande Hassela som ett stöd i det fortsatta arbetet. *Me-*

gafonen har utvecklats i kontrast till det etablerade civilsamhället. Det dialogarbete som staden initierade vid Järvalyftet ansågs inte tillräckligt, och organisationen började ett utåtriktat arbete med kritik mot urbanpolitiken och särskilt mot Järvalyftet.

- Båda organisationerna återanvänder metoder från klassiska sociala rörelser: Organisering sker av och för medlemmarna och med självutveckling och folkbildning för att vara en politisk röst. Hassela Ungdomsrörelse vill vara en motreaktion till ett allt mer segregerat samhälle och särskilt socioekonomiska skillnader och rasifieringsprocesser i staden. Detta genom ledord som engagemang, relation, förbildskap och solidaritet. Megafonen vill engagera unga i förorten genom att arbeta för social rättvisa och mot rasism, sexism och klassförtryck.

- Bakom organisationernas uppkomst ligger sociala förändringar och den polariserade staden tillsammans med organisatoriska förändringar och omförhandling av det traditionella folkrörelsekontraktet. Organisationerna har använt förorten som en gemensam grund för sitt förändringsarbete.

- Även om de nya rörelserna är en relativt liten del av föreningslivet som helhet är det tydligt att de har satt spår inte minst i samhällsdebatten. Det handlar bland annat om hur den sociala verkligheten ska beskrivas och vilka initiativ och lösningar som är lämpliga för att möta olika utmaningar.

- Megafonen har i den offentliga debatten öppnat en kanal för röster som sällan blir hörda och Hassela Ungdomsrörelse visar genom det interna arbetet på hur nya röster kan påverka

etablerade rörelser. Forskaren konstaterar att om de politiska målen är att skapa ett mer varierat civilsamhälle som når fler människor så bör förnyelsearbete inom och mellan organisationer prioriteras högt inom politiken.

Fördjupning E

– Aktiviteter och organisering bland unga på internet

Simon Lindgren

Sociologen Simon Lindgren har gjort en översikt av forskning om ungas intresseområden, aktiviteter och organisering på nätet. Trösklarna för att kunna delta och uttrycka sig har sänkts genom de nya digitala medierna. Den tidigare uppdelningen mellan producent och konsument har ersatts av en deltagarkultur, där allt fler unga interagerar via nya medier och enligt nya regler.

Mycket av den forskning som har bedrivits om ungas organisering på nätet är kopplad till de förväntningar som har förknippats med nätet när det gäller formeringen av en ny typ av offentlighet eller civilt samhälle.

Internets utveckling har inneburit lika dramatiska sociala och kulturella förändringar som teknologiska och ekonomiska omvälvningar. Villkoren för ungas organisering har också förändrats. Digitala och sociala medier gör det möjligt att knyta an till andra unga på nya sätt. Onlinenätverk används ofta som en förstärkning av redan befintliga sociala relationer. Nätet kan också föra samman individer som delar nischade specialintressen.

Forskningen visar på flera motsatta tendenser:

- Vissa lyfter att unga har blivit mindre engagerade i det civila samhället och har lägre intresse av och mindre kunskap i sociala och politiska frågor.

- Andra menar att ungas politiska engagemang numera oftare tar sig uttryck i specifika kampanjer eller avgränsade frågor och att unga organiserar sig i lösa och decentraliserade nätverk som baseras på icke-traditionella former av kommunikation, då de känner sig främmande inför mer konventionella politiska forum. Det kan också handla om att makthavare ignorerar viktiga ungdomsfrågor samtidigt som de har svårt att hitta bra sätt att kommunicera med unga.

Det finns även motstridiga perspektiv på de nya digitala mediernas roll för ungas organisering:

- Vissa menar att nätanvändningen hotar att urvattna engagemanget och trivialisera det offentliga samtalet.

- Andra ser nätet som själva lösningen på frågan om unga människors ointresse av att delta i det civila samhället, där nätets nätverkande medborgarskap präglas av inkludering, deltagande, aktivitet och kreativitet.

Den digitala organiseringen bland unga följer också andra mönster än den traditionella organiseringen. Unga samlas kring gemensamma intressen eller en gemensam strävan, så kallade affinitetsutrymmen, snarare än på basis av exempelvis klass och kön. Forskaren menar att det är en minoritet av unga som använder nätet för engagemang och organisering i någon civilsamhällelig bemärkelse och att vi därför måste vara försiktiga med att utropa spontan organisering i lösa nätverk online som ett fullgott alternativ till offlineorganisering.

De som organiserar sig på nätet är i regel samma individer som är aktiva offline. Man bör därför inte generalisera unga medieanvändare som aktiva publiker utan att ta informationssamhällets strukturerade maktrelationer i beaktande.

Det finns en digital klyfta mellan dem som har tillgång till digitala verktyg och plattformar, och den rätta kunskapen för att använda dem, och de som inte har det. Vid analys av sociala och kulturella mönster är det viktigt att komma ihåg att olika faktorer som klass och etnicitet kan spela en stor roll för hur tillgång och färdigheter är strukturerade och fördelade.

Lindgren efterfrågar mer kunskap om hur föreningsliv och intresseorganisationer använder digitala och sociala medel i sitt arbete, och om hur staten, landstingen och kommunerna kan arbeta för att möta digitaliseringens utmaningar.

Lokala villkor för ungas fritid och organisering

Vi genomförde våren 2014 en enkät till landets kommuner i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting och Sveriges ungdomsorganisationer (LSU). Drygt tre fjärdedelar (78 procent) av landets kommuner besvarade enkäten som bland annat visar att:

- Kommunerna har en relativt positiv bild av i vilken utsträckning det lokala fritidsutbudet svarar mot ungas efterfrågan generellt, men detta gäller i lägre grad för unga hbt-personer, unga i socioekonomiskt utsatta områden, unga nyanlända och unga med funktionsnedsättning.
- Organisatoriskt är det vanligast att de olika fritidsområdena är placerade under kultur- och/eller fritidsnämnden. Musik- och kulturskolor är dock oftare placerade under utbildningsnämnden.
- Nära sju av tio kommuner har formaliserade strategiska samarbeten med andra kommuner eller på regional nivå för att öka ungas möjligheter till en god fritid.
- De vanligaste fritidsområdena där kommunerna har uppföljningsbara mål är folkbibliotek, öppna mötesplatser (som fritidsgårdar och ungdomens hus) samt idrott. Minst andel kommuner har mål för studieförbund.
- Det är vanligast att kommunerna har ett kulturpolitiskt program, det finns i hälften av kommunerna. Barn- eller ungdomspolitiska handlingsprogram finns i 36 procent av kommunerna. Unga hbt-personer är den grupp som kommuner i minst utsträckning har mål eller insatser för.

- Över hälften av kommunerna anger att deras fritidsgårdar uteslutande drivs av kommunen i egen regi. De flesta kommunerna uppger att antalet verksamhetsställen varit oförändrat under den senaste mandatperioden, oavsett regi. De vanligaste sätten att stärka fritidsverksamheten på är att ungas inflytande över verksamheten, att verksamheten följs upp och utvärderas samt att personalen ges kompetensutveckling eller vidareutbildning.

- Det vanligaste kommunala stödet till ungdomsorganisationerna är föreningsbidrag för drift eller verksamhet, följt av stöd till lokaler eller anläggningar. Kommunerna ger i snitt 50 ungdomsorganisationer bidrag. Det kommunala föreningsbidraget är ofta utformat som det lokala aktivitetsstödet, LOK-stödet. Drygt fyra av tio kommuner har ett särskilt stöd för ungdomsorganisationerna, oftast med syfte att ge förutsättningar för en meningsfull fritid och stärka ungdomsverksamheten. Drygt hälften av kommunerna har krav på att organisationen ska ha en viss andel unga medlemmar.

- En dryg fjärdedel av kommunerna anger att de har erfarenhet av nya organisationsformer bland unga. Knappt två tredjedelar av kommunerna bedömer sin förmåga att möta ungas efterfrågan på att organisera sig som ganska bra eller mycket bra.

- Bland andra stöd till ungas organisering är det vanligt att ge projektinriktade småskaliga arrangörsstipendier (som ”en snabb slant”), vilket två tredjedelar har gjort den senaste mandatperioden. Tre av tio kommuner har gett förlustgarantier för arrangemang som riktar sig till unga. Stöd liknande en ”fritidscheck” är ovanligt. Drygt fyra av tio kommuner har en särskild tjänst med uppdrag att stötta ungas egen organisering.



foto: Apeloğa



Fallstudier i tre kommuner

Under besöken i Lycksele, Landskrona och stadsdelen Spånga-Tensta i Stockholm såg vi följande tendenser:

- Fritidsfrågorna organiseras på olika sätt, men gemensamt för orterna är att frågorna är uppdelade mellan flera nämnder och förvaltningar. Detta anses försvåra möjligheten till ett övergripande arbete med helhetsperspektiv på ungas fritid. De intervjuade beskriver att vilken nämnd och förvaltning frågorna sorteras under (exempelvis socialtjänst eller fritidsförvaltning) påverkar vilken inriktning fritidsverksamheten tar.

- Kommunföreträdarna betonar vikten av att ha politiska mål för sin verksamhet. En avsaknad av mål riskerar att drabba verksamheten hårdare vid nedskärningar. Målen upplevs även underlätta prioriteringar. Att större delen av fritidsområdet inte är lagstadgat anses av tjänstemän från samtliga kommuner ge arbetet med fritidens aktiviteter låg status, vilket försvårar arbetet.

- I kommunerna finns ofta ett brett utbud av fritidsaktiviteter för unga. Det finns utmaningar i att öka ungas kännedom om utbudet, men även exempel på att kommunernas utbud inte svarar mot ungas efterfrågan.

- I samtliga kommuner beskrivs hur privatekonomin begränsar ungas möjlighet till en god fritid. För unga i familjer med sämre ekonomiska förutsättningar kan fritiden begränsas av svårigheter att betala medlemskap eller utrustning. Ett annat hinder är den tidsbrist som unga vi intervjuat upplever på grund av att skolarbetet tar så stor del av fritiden. För unga som är arbetslösa och inte går i skola blir, enligt vuxna som möter dessa unga i sin yrkesroll, hindret ett annat då de i sin sysslolöshet

inte har något att vara ”ledig från”. Detta kan bidra till att man inte aktiverar sig på fritiden. I Tensta upplever unga även otryggheten i området som en hindrande faktor.

- I socioekonomiskt utsatta områden i Landskrona och Tensta beskrivs de boende ofta ha låg föreningsvana, vilket försvårar möjligheten för unga att delta i föreningslivet. Utöver de ekonomiska begränsningarna för fritid i områdena begränsas möjligheterna även av bristande tillgång till lämpliga lokaler.

- I de socioekonomiskt utsatta områdena beskrivs även hur en del tjejer har begränsade möjligheter att delta i fritidsaktiviteter. Det kan handla om att tjejerna förväntas ta ett större ansvar i hemmet eller en ovilja från föräldrarna att låta tjejer på egen hand delta i fritidsaktiviteter. Tjejer kan uppleva vissa begränsningar i sin fritid även på andra områden. Enligt kommunernas uppskattningar av hur fritidens resurser fördelas läggs ungefär lika stora resurser på tjejers som på killars fritidsaktiviteter.

- Kommunerna har i regel liten kunskap om och saknar strategiska planer för gruppen *unga hbt-personer*. I kommunerna finns det särskilda verksamheter för *unga med funktionsnedsättning*. För *unga nyanlända* uppges att möjligheten till fritidsaktiviteter ofta går via spontanidrott, fritidsgårdar och parklekar. Bland de utmaningar som kommunerna anger finns begränsade möjligheter till ledsagare på fritiden för unga med funktionsnedsättning och att en del unga nyanlända inte känner till begreppet fritid och saknar föreningsvana. Sett till *ålder* är kommunernas intryck att kunskapen om och insatserna till gruppen yngre unga är bättre än till gruppen unga vuxna.

Initiativ för att öka ungas möjligheter på fritiden

Vi har i huvudsak kartlagt statliga initiativ som syftar till att öka ungas möjligheter till fritidsaktiviteter och organisering under de senaste tio åren. Vi fokuserar särskilt på de ungdomsgrupper som lyfts fram i uppdraget, det vill säga unga kvinnor och unga män, unga hbt-personer, unga med funktionsnedsättning, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta områden. Genomgången visar på följande tendenser:

- En majoritet av satsningarna har varit inriktade på att *rekrytera och behålla unga, snarare än på att öka inflytandet* för de unga som finns i verksamheten. Att vi medvetet tittat på initiativ som syftar till att nå underrepresenterade grupper är sannolikt en bidragande orsak till detta.

- Fler initiativ är inriktade på att *skapa möjligheter till fritid för särskilda grupper av unga* än för unga generellt. Detta kan bero på att initiativen ofta kommer ur ett identifierat underskott av medlemmar och fritidsmöjligheter för just vissa grupper av unga.

- Flera statliga satsningar rör *ungas fritid i allmänhet, kulturområdet och idrottsområdet. Statens satsningar har mer sällan berört öppna mötesplatser, musik- och kulturskolor samt bibliotek.*

- Att arbeta med *ekonomiska bidrag* eller stöd för att öka ungas möjligheter på fritiden har varit en relativt vanlig metod. *Antidiskriminering* (i arbetet med tillgänglighet), *normkritik och jämställdhetsperspektiv* eller *jämställdhetsintegrering* har använts i några fall. Det tycks dock finnas få satsningar som har ett *intersektionellt perspektiv*.



foto: Marie Linnér

- *De flesta statliga satsningarna har på något sätt utvärderats eller återrapporterats.* Det går dock att fundera på hur utvärderingsresultat och erfarenheter från satsningar kan tillvaratas och användas för en mer kunskapsbaserad utveckling av ungas fritid.
- *Vissa satsningar har varit fokuserade på att inkludera underrepresenterade grupper i befintliga verksamheter, medan andra arbetat med särorganisering.* Ett exempel på hur båda perspektiven kan samexistera är jämställdhetsintegreringen som ska genomsyra all verksamhet samtidigt som det genomförs särskilda satsningar på olika områden.
- *Flera satsningar kombinerar ambitioner om fritidsaktivitetens egenvärde för individen med ambitioner om någon form av mervärde/samhällsnytta.*
- *Många satsningar är tidsbegränsade.* Om syftet med insatsen är att rekrytera nya unga till verksamheten kan ett mer kortsiktigt projekt verka effektivt, men för att öka ungas delaktighet i verksamheten tycks det vara viktigt med ett långsiktigt arbete.

Europeiska perspektiv på ungdomsarbete

Ungdomsarbetet inom EU:s ungdomspolitiska arbete är en relativt ny företeelse som fått en plats på den politiska agendan bland annat i och med den ekonomiska krisen. Inom ramen för EU:s ungdomspolitiska ramverk utgör ungdomsarbetet ett eget sektorsövergripande område samtidigt som det finns integrerat inom de handlingsområden (utbildning, sysselsättning, hälsa, delaktighet, frivilligarbete, social integration, kultur och ungdomar i världen) som medlemsländerna identifierat som viktiga för att nå målen. EU:s ungdomspolitiska ramverk 2010–2018 har två övergripande mål:

- Skapa fler och lika möjligheter inom utbildning och på arbetsmarknaden.
- Främja aktivt medborgarskap, social delaktighet och solidaritet.

Ungdomsarbete som det förstås på EU-nivå inbegriper många former av arbete kring unga och spänner över en rad politiska fält och olika delar av ungas liv. På EU-nivå ses ungdomsarbetet som en resurs för att på olika sätt möta de komplexa livssituationer som kan uppstå i ungas vuxenblivande. I och med att ungdomsarbetet lyfts fram på den politiska agendan ökar kraven och förväntningarna på ungdomsarbetare och verksamheter, både vad gäller resultat och kvalitet. Utifrån detta utvecklas olika kvalitetsverktyg för ungdomsarbete som bättre kan beskriva resultat, utveckla verksamhet och validera den kompetens som ungdomsarbete bidrar med.

För att stärka utbytet mellan medlemsstaterna i dessa frågor finns det också initiativ på EU-nivå. Det ungdomspolitiska arbetet genomförs enligt en treårscykel där några handlingsområden prioriteras särskilt. Prioriteringen grundar sig på den gemensamma uppföljning av insatser i respektive medlemsland och inom EU som sker vart tredje år.

På EU-nivå lyfter man fram hur ungdomsarbetet står inför flera utmaningar som vi känner igen från diskussioner i Sverige:

- Möta prioriteringar som policyer och finansieringssystem som styr mot insatser för specifika målgrupper och specifika syften och samtidigt vara nytänkande.
- Möta unga utifrån deras individuella behov och intressen.
- Bevara kärnan av de principer som är grunden och det unika med ungdomsarbete.

Vi ser hur diskussionen om ungdomsarbete behöver konkretiseras för att det ska bli tydligare vad som behöver utvecklas och vad vi kan lära av varandra genom erfarenhetsutbyten mellan medlemsländerna. Här finns intressanta exempel på avgränsade initiativ för att skapa ett lärande kring kvalitetsutveckling för ungdomsarbete i olika länder, i rapporten beskrivs arbetet i Estland och på Irland.



foto: Marie Linnér

Diskussion och förslag

Många unga värderar fritiden högt och är aktiva i olika fritidsaktiviteter. Unga själva tycker att det är viktigt att aktiviteterna är roliga och ger möjligheter att lära sig nya saker. Inom olika politikområden betonas fritidsaktiviteternas egenvärden ofta tillsammans med olika samhällsvärden. Bland samhällsvärdena finns att stärka unga att bli självständiga individer, ge demokratisk skolning och stärka deras delaktighet och etablering i samhället, bidra till bildning samt främja en god folkhälsa.

Vår undersökning visar tydliga skillnader bland unga, i hur mycket fritid de har och i vilken utsträckning de är aktiva på sin fritid. För många grupper – som unga med begränsade ekonomiska resurser, utrikes födda tjejer, nyanlända, unga hbt-personer och unga med funktionsnedsättning – ser vi att mycket arbete återstår innan det går att säga att vi når målen om goda levnadsvillkor för alla inom den fria tidens område.

Vi ser exempel på att såväl ekonomiska hinder som det bemötande unga får inom fritidsverksamheter kan begränsa deltagandet i olika aktiviteter. Det sistnämnda gäller inte minst unga hbt-personer och unga med funktionsnedsättning. Andra hinder handlar om begränsad tid för fritidsaktiviteter samt begränsad kännedom om och erfarenhet av fritids- och föreningsutbudet. Det kan också vara normer i hemmet eller i fritidsaktiviteterna som gör att unga inte deltar.

De statliga satsningar som har gjorts för att öka ungas möjligheter på fritiden har ofta syftat till att öka deltagandet bland underrepresenterade grupper. Vi ser att mer behöver göras för att förverkliga de ambitioner som har ställts upp inom dessa satsningar.

Flera studier pekar på minskad föreningsaktivitet bland unga under de senaste årtiondena. Det gäller både medlemskap och att ta sig an förtroendeuppdrag. Några av de förklaringar som har lyfts fram finns i en ökad individualisering i samhället samtidigt som vi ser att konkurrensen mellan olika aktiviteter ökat och även tendenser mot att verksamheterna riktas mot allt yngre individer. Här finns flera utmaningar framöver, både för det civila samhällets aktörer och för det offentliga att stödja och erbjuda aktiviteter och organisationsformer som svarar mot ungas behov och efterfrågan. Till det ska också läggas de skillnader vi ser i vilken utsträckning olika verksamheter och aktiviteter når ut till olika delar av ungdomsgruppen.

Tillväxten av nya intresseområden och former av organisering har främst skett bland dator-, roll- och konfliktspelsföreningar sedan början av 2000-talet. Vi ser också hur nätet tar en allt större del av ungas liv samtidigt som vår kunskap fortfarande är relativt begränsad kring detta. Inte minst för mer positiva dimensioner som möjligheter till aktiviteter och organisering.

Vi ser behov av att utveckla uppföljningen av nationellt och lokalt uppsatta mål inom de studerade områdena. Bland annat finns behov av en återkommande nationell uppföljning av ungas fritids- och föreningsvanor för att skapa bättre förståelse för relationen mellan olika aktiviteter och verksamheter. Regeringen har aviserat statliga initiativ för att utveckla bibliotekens samt musik- och kulturskolornas verksamheter. Våra resultat pekar på att en motsvarande diskussion även bör föras kring öppna mötesplatser för unga. Allt detta för att stärka politikens förutsättningar att säkra kvaliteten i verksamheterna och i slutändan stärka möjligheterna till goda levnadsvillkor för alla unga inom de områden som vi har studerat.

Vi lägger följande förslag inom de områden som vi anser behöver förstärkas. Staten bör

- genomföra återkommande studier av villkoren för ungas fritids- och föreningsvanor.
- stödja utvecklingen av lokala policyer för att förbättra ungas villkor på fritiden.
- höja ungas kunskap och stärka deras ingångar till föreningslivet genom metodmaterial för skolan.
- stärka arbetet för unga homo- och bisexuellas samt unga transpersoners fritid genom utbildning, stimulansmedel och uppföljning.
- stärka arbetet för en god fritid för unga med funktionsnedsättning genom utbildning och utredning.
- utveckla föreningslivets och fritidsaktiviteternas roll i nyanländas samhällsetablering.
- stimulera ungas egen organisering genom pilotsatsning på kommunalt nätverk och statligt småskaligt stipendiestöd.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2014
ISBN 978-91-85933-85-3

projektledare **Oscar Svensson**
textredigering **Ingrid Bohlin**
grafisk form **Christián Serrano**
tryck **Taberg Media Group AB**

distribution **Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF)**
Box 17801, 118 94 Stockholm
tfn **08-566 219 00**
e-post: **info@mucf.se**
webbplats: **www.mucf.se**

SAMMANFATTNING AV

FOKUS14

Ungas fritid och organisering



Vilka möjligheter och hinder finns för unga att ha en bra fritid och kunna organisera sig? I **FOKUS**14 analyserar Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor ungas fritid och organisering. Vi beskriver särskilt situationen för tjejer och killar, unga med funktionsnedsättning, unga hbt-personer, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta områden. I rapporten ges exempel på särskilda insatser som har gjorts för att öka ungas möjligheter på fritiden och initiativ för att följa upp och utvärdera fritidsaktiviteter. Fördjupande forskningsstudier belyser ungas föreningsliv över tid och nya former av organisering bland unga. Utifrån resultaten ger vi förslag på hur arbetet kan utvecklas ytterligare framöver. **FOKUS**14 är den tionde tematiska analysen inom ungdomspolitik.

FOKUS14 kan beställas och laddas ned på myndighetens webbplats: www.mucf.se